

Лекція 7. Наближене розв'язування диференціальних рівнянь.

ПЛАН

1. Постановка задачі числового розв'язування задачі Коші.
2. Метод Ейлера
3. Удосконалений метод Ейлера
4. Удосконалений метод Ейлера-Коші
5. Удосконалений метод Ейлера з ітераційною обробкою
6. збіжність методу Ейлера і його модифікацій.
7. Методи Рунге-Кута.

7.1. Постановка задачі числового розв'язування задачі Коші.

Часто задачі техніки та і природознавства зводяться до відшукування розв'язку певного диференціального рівняння (або системи таких рівнянь), який задовольняє певні початкові умови. Проінтегрувати таке рівняння в скінченному вигляді вдається досить рідко. При цьому дістають здебільшого такий вираз, до якого шукана функція входить неявно, а тому користуватися ним незручно.

На практиці застосовують здебільшого наближене інтегрування диференціальних рівнянь. Воно дає змогу знайти наближений розв'язок задачі Коші або у вигляді певного аналітичного виразу, або у вигляді деякої таблиці значень.

Розглянемо окремі методи чисельного розв'язування задачі Коші для звичайного диференціального рівняння першого порядку, розв'язаного відносно похідної. Наближений розв'язок задачі Коші записують у вигляді певної таблиці значень.

Задача Коші полягає у тому, щоб знайти розв'язок $y(x)$ диференціального рівняння

$$y' = f(x, y), \quad (7.1)$$

який задовольняє початкову умову

$$y(x)|_{x=x_0} = y_0. \quad (7.2)$$

Геометрично це означає, що треба знайти ту інтегральну криву $y(x)$ рівняння (7.1), яка проходить через точку (x_0, y_0) .

Задача Коші (7.1)-(7.2) має єдиний розв'язок, наприклад при виконанні такої теореми.

Теорема (Пікара). Якщо функція $f(x, y)$ двох змінних x і y неперервна в замкнутому прямокутнику

$$\bar{\Delta} = \{(x, y) : |x - x_0| \leq l, |y - y_0| \leq b\}$$

з центром у точці (x_0, y_0) і задовольняє в ньому умову Ліпшиця по змінній y , тобто існує число $K > 0$, яке не залежить від x і y таке, що

$$|f(x_1, y_1) - f(x_2, y_2)| \leq K|y_1 - y_2|$$

$$(7.3)$$

для будь-яких точок $(x_1, y_1) \in \bar{\Delta}$ і $(x_2, y_2) \in \bar{\Delta}$, то існує єдина диференційовна функція $y = \varphi(x)$, яка є розв'язком диференціального рівняння (7.1), що

задовольняє початкову умову (7.2). Цей розв'язок визначений і неперервно диференційований принаймні на відрізку $[x_0-h; x_0+h]$,

$$h = \min\left\{l, \frac{b}{M}\right\}, M = \max_{(x,y) \in \Delta} |f(x,y)|$$

Розглянемо так звані однокрокові чисельні методи розв'язування задачі Коші (7.1)-(7.2), в яких, щоб знайти її розв'язок достатньо знати розв'язок у точці x_k . І оскільки розв'язок задачі в точці x_0 відомий з початкових умов, то ці методи дають змогу обчислити послідовно значення розв'язку в наступних точках $x_1=x_0+h, x_2=x_1+h, \dots$. З однокрокових чисельних методів розглянемо метод Ейлера.

Надалі припустимо, що функція $f(x,y)$ рівняння (7.1) задовольняє умови теореми Пікара.

7.2. Метод Ейлера

Нехай на відрізку $[x_0; x_0+l]$, треба знайти чисельний розв'язок задачі Коші (7.1)-(7.2). Для цього відрізок $[x_0; x_0+l]$ поділимо на n рівних частин точками $x_0, x_1, x_2, \dots, x_n=x_0+l$, де

$$x_k = x_0 + kh \quad (k=0, 1, 2, \dots, n), \quad h = \frac{l}{n}$$

Величину h називають кроком чисельного інтегрування диференціального рівняння (7.1).

Розв'язати задачу (7.1)-(7.2) чисельно – це означає для заданої послідовності $x_0, x_1, x_2, \dots, x_n=b=x_0+h$ незалежної змінної x і числа y_0 знайти числову послідовність $y_0, y_1, y_2, \dots, y_n$, тобто для заданої послідовності значень незалежних значень шуканого розв'язку задачі Коші.

Якщо наближений розв'язок задачі (7.1)-(7.2) в точці x_k відомий, то, про інтегрувавши рівняння (7.1) в межах від x_k до x_{k+1} , знайдемо його розв'язок в точці x_{k+1} за формулою

$$y(x_{k+1}) = y(x_k) + \int_{x_k}^{x_{k+1}} f(x, y(x)) dx \quad (7.5)$$

Саме ця формула є вихідною для побудови багатьох чисельних методів розв'язування задачі (7.1)-(7.2).

Метод Ейлера. Якщо інтеграл у правій частині формули (7.5) обчислити за формулою лівих прямокутників, то знайдемо

$$y(x_{k+1}) = y(x_k) + hf(x_k, y(x_k)) + O(h^2) \quad (7.6)$$

Відкинувши в цій рівності доданок порядку $O(h^2)$, дістанемо розрахункову формулу

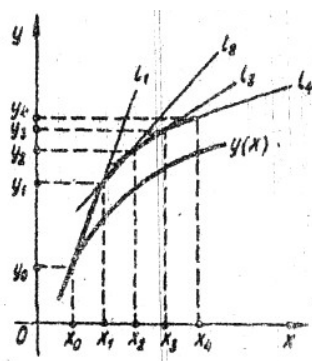
$$y_{k+1} = y_k + hf(x_k, y_k) \quad (k=0, 1, 2, \dots, n-1), \quad h = x_{k+1} - x_k, \quad (7.7)$$

яку називають формулою Ейлера. Тут і далі скрізь y_k і $y(x_k)$ – відповідно, наближене і точне значення шуканого розв'язку задачі (7.1)-(7.2) у точці x_k . Різницю $y_k - y(x_k)$ називають похибкою наближеного значення в y_k точці x_k .

Оскільки дотична до графіка функції $y(x)$ в точці (x_k, y_k) має кутовий коефіцієнт k , який дорівнює значенню похідної $y'_k = f(x_k, y_k)$, то рівняння

дотичної до інтегральної кривої $y(x)$ задачі (7.1)-(7.2) в точці (x_k, y_k) має вигляд

$$y - y_k = y'_k (x - x_k) \text{ або } y - y_k = f(x_k, y_k)(x - x_k).$$

Звідси для ординати точки y_{k+1} перетину цієї дотичної з прямою $x = x_{k+1}$ дістанемо формулу (7.7). А це означає, що на кожному з відрізків $[x_k; x_{k+1}]$, $(k=0,1,\dots,n-1)$ інтегральна крива наближено замінюється відрізком дотичної до неї в точці (x_k, y_k) .

Якщо в площині Oxy позначити точки $M_k(x_k, y_k)$, $k=0,1,\dots,n$ і сполучити їх по порядку відрізками, то дістанемо ламану (її називають ламаною Ейлера), яка наближено зображує графік шуканого розв'язку задачі

(7.1)-(7.2). У цьому полягає геометричний зміст методу Ейлера (рис. 1).

Зазначимо, що похибка методу Ейлера на кожному кроці є величина порядку $O(h^2)$. Точність методу досить мала і з переходом від точки x_k до точки x_{k+1} її похибка систематично зростає.

7.3. Удосконалений метод Ейлера

Якщо інтеграл у правій частині формули (7.5) обчислити за формулою середніх прямокутників, тобто значення підінтегральної функції $f(x, y(x))$

обчислити в точці $x_{k+\frac{1}{2}} = x_k + \frac{1}{2}h$, то знайдемо

$$y(x_{k+1}) = y(x_k) + hf \left(x_{k+\frac{1}{2}}, y \left(x_{k+\frac{1}{2}} \right) \right) + O(h^3) \quad (7.8)$$

Величину невідомого значення функції $y \left(x_{k+\frac{1}{2}} \right)$ обчислимо за формулою (7.6) з кроком $\frac{1}{2}h$. Матимемо

$$y \left(x_{k+\frac{1}{2}} \right) = y(x_k) + \frac{1}{2} hf(x_k, y(x_k)) + O(h^2).$$

Підставивши це значення $y \left(x_{k+\frac{1}{2}} \right)$ в (7.8), отримаємо

$$y(x_{k+1}) = y(x_k) + hf \left(x_{k+\frac{1}{2}}, y(x_k) + \frac{1}{2} hf(x_k, y(x_k)) + O(h^2) \right) + O(h^3) =$$

$$y(x_k) + hf \left(x_{k+\frac{1}{2}}, y(x_k) + \frac{1}{2} hf(x_k, y(x_k)) + O(h^2) \right) + O(h^3).$$

Відкинувши тут доданок, пропорційний h^3 , матимемо

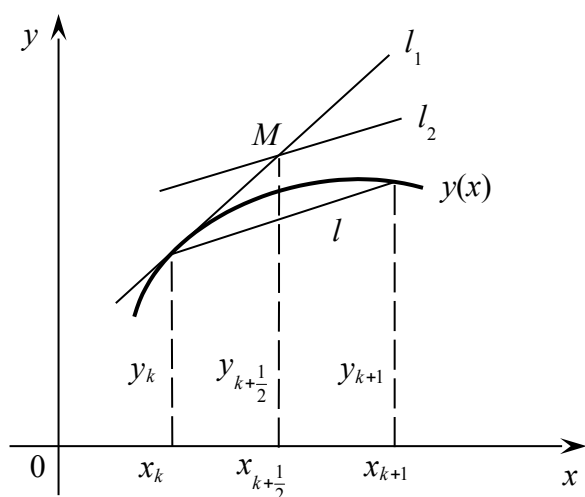
$$y_{k+1} = y_k + hf(x_{k+\frac{1}{2}}, y_k) + \frac{1}{2} hf(x_k, y_k).$$

Розрахункові формули вдосконаленого методу Ейлера можна записати у вигляді

$$y_{k+\frac{1}{2}} = y_k + \frac{1}{2} hf(x_k, y_k), \quad (7.9)$$

$$y_{k+1} = y_k + hf \left(x_{k+\frac{1}{2}}, y_{k+\frac{1}{2}} \right). \quad (7.10)$$

Отже, в удосконаленому методі Ейлера спочатку за методом Ейлера (формула (7.9)) обчислюють наближений розв'язок $y_{k+\frac{1}{2}}$ задачі (7.1)-(7.2) в точці $x_{k+\frac{1}{2}} = x_k + \frac{1}{2}h$, а потім за формулою (7.10) – наближений розв'язок y_{k+1} у точці x_{k+1} ; на кожному кроці інтегрування праву частину рівняння (7.1) обчислюють двічі (у точках (x_k, y_k) і $(x_{k+\frac{1}{2}}, y_{k+\frac{1}{2}})$).

Геометрично це означає, що на відрізку $[x_k, x_{k+1}]$ графік інтегральної кривої задачі (7.1)-(7.2) замінюється відрізком прямої, яка проходить через точку (x_k, y_k) і має кутовий коефіцієнт $k=f(x_{k+\frac{1}{2}}, y_{k+\frac{1}{2}})$. Іншими словами, ця пряма (рис.2) утворює з додатним напрямом осі Ox кут $\varphi = \arctg f(x_{k+\frac{1}{2}}, y_{k+\frac{1}{2}})$. Що ж до точки $(x_{k+\frac{1}{2}}, y_{k+\frac{1}{2}})$, то це точка перетину дотичної до інтегральної кривої задачі (7.1)-(7.2) в точці (x_k, y_k) з прямою $x = x_k + \frac{1}{2}h$. Похибка вдосконалено

методу Ейлера на кожному кроці має порядок $O(h^3)$.

Рис. 2

7.4. Удосконалений метод Ейлера-Коші

Якщо інтеграл у правій частині формули (7.5) обчислити за формулою трапецій, то матимемо

$$y(x_{k+1}) = y(x_k) + \frac{h}{2}(f(x_k, y(x_k)) + f(x_{k+1}, y(x_{k+1}))) + O(h^3). \quad (7.11)$$

Невідоме значення $y(x_{k+1})$, що входить до правої частини цієї рівності, можна обчислити за формулою (7.7). Підставивши його в праву частину рівності (7.11), дістанемо рівність

$$\begin{aligned} y(x_{k+1}) &= y(x_k) + \frac{h}{2}(f(x_k, y(x_k)) + f(x_{k+1}, y(x_k) + hf(x_k, y(x_k)) + O(h^2))) + O(h^3) = \\ &= y(x_k) + \frac{h}{2}(f(x_k, y(x_k)) + (f(x_{k+1}, y(x_k)) + hf(x_k, y(x_k)))) + O(h^3). \end{aligned}$$

Звідси для удосконалення методу Ейлера-Коші матимемо такі розрахункові формули:

$$\tilde{y}_{k+1} = y_k + hf(x_k, y_k), \quad (7.12)$$

$$y_{k+1} = y_k + \frac{h}{2}(f(x_k, y_k) + f(x_{k+1}, \tilde{y}_{k+1})). \quad (7.13)$$

Отже, і в цьому методі на кожному кроці інтегрування праву частину рівняння (7.1) обчислюють двічі: спочатку за методом Ейлера (формула (7.12)) обчислюють наближене значення шуканого розв'язку $\tilde{y}_{k+1}$ у точці x_{k+1} , яке потім уточнюють за формулою (7.13). Похибка методу на кожному кроці має порядок $O(h^3)$.

Така побудова наближеного розв'язку задачі (7.1)-(7.2) з геометричної точки зору означає, що на відрізку $[x_k, x_{k+1}]$ графік інтегральної кривої наближають відрізком прямої, яка проходить через точку (x_k, y_k) і має кутовий коефіцієнт $k = \frac{1}{2}(f(x_k, y_k) + f(x_{k+1}, \tilde{y}_{k+1}))$. Тобто ця пряма утворює з додатним напрямом осі Ох кут $\varphi = \arctg \frac{f(x_k, y_k) + f(x_{k+1}, \tilde{y}_{k+1})}{2}$.

Координати точки $(x_{k+1}, \tilde{y}_{k+1})$ визначають як точку перетину дотичної $y = y_k + f(x_k, y_k)(x - x_k)$ до графіка інтегральної кривої задачі (7.1)-(7.2) в точці (x_k, y_k) з прямою $x = x_{k+1}$ (рис. 3).

7.5. Удосконалений метод Ейлера з ітераційною обробкою

Якщо в рівності (7.11) відкинути доданок, пропорційний h^3 , то для знаходження значення невідомого розв'язку y_{k+1} в точці x_{k+1} , дістанемо формулу:

$$y_{k+1} = y_k + \frac{h}{2}(f(x_k, y_k) + f(x_{k+1}, y_{k+1})). \quad (7.14)$$

Невідома y_{k+1} входить до обох частин рівності (7.14). Тому метод, що визначається формулою (7.14), належить до *неявних методів* чисельного інтегрування задачі (7.1)-(7.2). Формули (7.12)-(7.13) саме й пропонують один із способів наближеного розв'язування рівняння (7.14). Проте його розв'язок завжди можна обчислити із наперед заданою точністю $\varepsilon > 0$, якщо скористатися методом ітерацій. Послідовні наближення можна обчислити за формулою:

$$y_{k+1}^{(i+1)} = y_k + \frac{h}{2}(f(x_k, y_k) + f(x_{k+1}, y_{k+1}^{(i)})) \quad (i=0,1,2,\dots) \quad (7.15)$$

За нульове наближення $y_{k+1}^{(0)}$ можна взяти значення y_k або значення y_{k+1} , обчислене за формулою Ейлера (7.7).

Процес ітерацій за формулою (7.15) припиняють з виконанням умови

$$|y_{k+1}^{(i+1)} - y_{k+1}^{(i)}| < \varepsilon,$$

тобто коли модуль різниці двох послідовних наближень до шуканого значення величини y_{k+1} буде меншим за наперед задану точність $\varepsilon > 0$.

За наближене значення величини y_{k+1} в точці x_{k+1} беруть значення $y_{k+1}^{(i+1)}$.

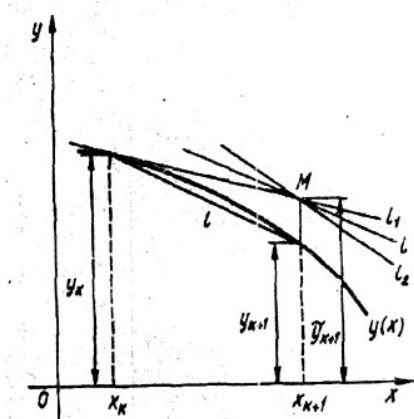

Рис. 3

Легко встановити умови, в разі виконання яких ітераційний процес, що задається формулою (7.15), збігається. Для цього від рівності (7.14) віднімемо почленно рівність (7.15). Дістанемо

$$y_{k+1} - y^{(i+1)}_{k+1} = \frac{h}{2}(f(x_{k+1}, y_{k+1}) - f(x_{k+1}, y^{(i)}_{k+1})).$$

Звідси, користуючись умовою Ліпшиця (7.3), знаходимо

$$|y_{k+1} - y^{(i+1)}_{k+1}| \leq \frac{h}{2}|f(x_{k+1}, y_{k+1}) - f(x_{k+1}, y^{(i)}_{k+1})| \leq \frac{h}{2}K|y_{k+1} - y^{(i)}_{k+1}|, \quad \text{або}$$

$$|y_{k+1} - y^{(i+1)}_{k+1}| \leq \left(\frac{h}{2}K\right)^{i+1}|y_{k+1} - y^{(0)}_{k+1}|.$$

Отже, ітераційний процес (7.15) збігається, тобто $y^{(i+1)}_{k+1} \rightarrow y_{k+1}$, коли $i \rightarrow \infty$, якщо крок інтегрування h вибрано так, щоб виконувалась нерівність $\frac{1}{2}hK < 1$. При цьому збіжність буде тим швидшою, чим меншою буде величина $\frac{1}{2}hK$.

Якщо алгоритм уточнення числового значення шуканого розв'язку після виконання кількох ітерацій не веде до рівності відповідної кількості десяткових знаків у двох послідовних наближеннях або розбігається, то крок інтегрування зменшують.

Неявний метод чисельного інтегрування задачі (7.1)-(7.2) використовується також тоді, коли інтеграл у правій частині рівності (7.5) обчислюють за формулою правих прямокутників

$$y(x_{k+1}) = y(x_k) + hf(x_{k+1}, y_{k+1}) + O(h^2).$$

Відкинувши член, пропорційний h^2 , дістають

$$y_{k+1} = y_k + hf(x_{k+1}, y_{k+1}). \quad (7.16)$$

Для обчислення невідомого значення величини y_{k+1} використовують метод ітерацій. Якщо, наприклад, функція $f(x, y)$ при фіксованому значенні x має частинну похідну по y і якщо ця похідна в деякому околі точки (x_{k+1}, y_k) задовольняє умову $|f'_y(x_{k+1}, y)| \leq q < 1$, то процес ітерацій, що визначається формулою $y^{(i+1)}_{k+1} = y_k + hf(x_{k+1}, y^{(i)}_{k+1})$ ($i = 0, 1, 2, \dots$), $y^0_{k+1} = y_k$ збігається, причому тим швидше, чим менше q .

Оскільки похибка методу (7.16) на кожному кроці інтегрування має порядок $O(h^2)$, а для розв'язування рівнянь (7.16) на кожному кроці треба будувати певну ітераційну процедуру, то в практиці обчислень цей метод використовується дуже рідко.

7.6. Збіжність методу Ейлера

Нехай функція $f(x, y)$ з рівняння (1) задовольняє умови теореми Пікара і, крім того, нерівність

$$\left| \frac{df(x, y)}{dx} \right| = \left| \frac{\partial f}{\partial x} + f \frac{\partial f}{\partial y} \right| \leq N_1, (x, y) \in \bar{\Delta}. \quad (7.17)$$

Якщо $u(x_k)$ і y_k відповідно точний і наближений розв'язки задачі (7.1)-(7.2) в точці x_k , то різницю

$$\varepsilon_k = y_k - y(x_k), (k = 1, 2, \dots, n, \varepsilon_0 = 0) \quad (7.18)$$

називають похибкою наближеного значення y_k в точці x_k , або похибкою чисельного методу.

Оскільки значення точного розв'язку $y(x_k)$ задачі (7.1)-(7.2) в точці x_k невідоме, то й похибку ε_k наближеного розв'язку y_k в цій точці обчислити не можна. Проте оцінити зверху модуль цієї похибки можна. З цієї оцінки можна зробити висновок про збіжність методу Ейлера в кожній точці x_k : $y_k \rightarrow y(x_k)$, якщо $h \rightarrow 0$.

Для цього від рівності (7.7) віднімають почленно рівність (7.5). Врахувавши (7.18), знаходимо

$$\begin{aligned} \varepsilon_{k+1} &= \varepsilon_k + hf(x_k, y_k) - \int_{x_k}^{x_{k+1}} f(x, y(x)) dx, \text{ або після тотожного перетворення,} \\ \varepsilon_{k+1} - \varepsilon_k &= h(f(x_k, y_k) - f(x_k, y(x_k))) + hf(x_k, y(x_k)) - \int_{x_k}^{x_{k+1}} f(x, y(x)) dx. \end{aligned} \quad (7.19)$$

Інтеграл цієї рівності про інтегруємо частинами. Матимемо

$$\begin{aligned} \int_{x_k}^{x_{k+1}} f(x, y(x)) dx &= (x - x_{k+1}) f(x, y(x)) \Big|_{x_k}^{x_{k+1}} - \int_{x_k}^{x_{k+1}} (x - x_{k+1}) \frac{df(x, y(x))}{dx} dx = \\ &= hf(x_k, y(x_k)) - \int_{x_k}^{x_{k+1}} (x - x_{k+1}) \frac{df(x, y(x))}{dx} dx \end{aligned}$$

Підставивши значення інтеграла в (19), дістанемо

$$\varepsilon_{k+1} - \varepsilon_k = h(f(x_k, y_k) - f(x_k, y(x_k))) + \int_{x_k}^{x_{k+1}} (x - x_{k+1}) \frac{df(x, y(x))}{dx} dx.$$

Звідси, використавши умову Лїпшиця (3) і нерівність (7.17), послїдовно знаходимо

$$\begin{aligned} |\varepsilon_{k+1} - \varepsilon_k| &\leq h|f(x_k, y_k) - f(x_k, y(x_k))| + \int_{x_k}^{x_{k+1}} |(x - x_{k+1})| \left| \frac{df(x, y(x))}{dx} \right| dx \leq hK|y_k - y(x_k)| + \\ &+ N_1 \int_{x_k}^{x_{k+1}} (x_{k+1} - x) dx = hK|\varepsilon_k| + \frac{h^2}{2} N_1 \end{aligned}$$

Але

$$|\varepsilon_{k+1}| - |\varepsilon_k| \leq |\varepsilon_{k+1} - \varepsilon_k|,$$

тому з попередньої нерівності дістаємо $|\varepsilon_{k+1}| - |\varepsilon_k| \leq hK|\varepsilon_k| + \frac{h^2}{2} N_1$, або

$$|\varepsilon_{k+1}| \leq (1 + hK)|\varepsilon_k| + \frac{h^2}{2} N_1 \quad (k=0, 1, 2, \dots, n-1). \quad (7.20)$$

Отже, якщо значення величини модуля похибки наближеного розв'язку y_k в точці x_k відоме, тобто відоме $|\varepsilon_k|$ (а $\varepsilon_0 = 0$), то нерівність (7.20) дає змогу оцінити зверху величину модуля похибки $|\varepsilon_{k+1}|$ наближеного розв'язку y_{k+1} в точці x_{k+1} .

Проте з нерівності (7.20), яка дає рекурентну оцінку похибки, можна дістати й незалежну оцінку величини модуля похибки наближеного розв'язку

задачі (7.1)-(7.2) методом Ейлера в будь-якій точці x_k . Щоб упевнитись у цьому, введемо позначення

$$a = 1 + hK; b = \frac{1}{2} h^2 N_1, a > 0, b > 0, \varepsilon_0 = y_0 - y(x_0) = 0 \quad (7.21)$$

і подамо нерівність (20) в такому вигляді

$$|\varepsilon_{k+1}| \leq a|\varepsilon_k| + b \quad (k=0,1,2,\dots,n-1). \quad (7.22)$$

Звідси дістанемо

$$|\varepsilon_1| \leq b,$$

$$|\varepsilon_2| \leq a|\varepsilon_1| + b \leq ab + b = b(1 + a),$$

$$|\varepsilon_3| \leq a|\varepsilon_2| + b \leq ab(1 + a) + b = b(1 + a + a^2),$$

Припустимо, що справедлива нерівність:

$$|\varepsilon_{k-1}| \leq b(1 + a + a^2 + \dots + a^{k-2})$$

і доведемо, що

$$|\varepsilon_k| \leq b(1 + a + a^2 + \dots + a^{k-1}).$$

Справді, за нерівністю (7.22) маємо:

$$|\varepsilon_k| \leq a|\varepsilon_{k-1}| + b \leq ab(1 + a + a^2 + \dots + a^{k-2}) + b = b(1 + a + a^2 + \dots + a^{k-1}).$$

Оскільки, $a = 1 + hK \neq 1$, то $1 + a + a^2 + \dots + a^{k-1} = \frac{a^k - 1}{a - 1}$

$$|\varepsilon_k| \leq \frac{b(a^k - 1)}{a - 1} \quad (k=0,1,2,\dots,n).$$

Підставивши в цю формулу значення a і b з (7.21), знайдемо незалежну оцінку похибки в точці x_k :

$$|\varepsilon_k| \leq \frac{hN_1}{2K} ((1 + hK)^k - 1) \quad (k=0,1,2,\dots,n).$$

Скориставшись нерівностями $1 + u \leq l^u$ ($u > 0$) і $kh \leq nh = l$, незалежну оцінку для величини модуля похибки наближеного розв'язку в точці x_k ($k=0,1,2,\dots,n$) можна записати остаточно в такому вигляді

$$|\varepsilon_k| \leq \frac{hN_1}{2K} (l^{lk} - 1) \quad (k=0,1,2,\dots,n). \quad (7.23)$$

Права частина цієї нерівності пропорційна кроку інтегрування h і тому на будь-якому скінченному відрізку похибка наближеного розв'язку прямуватиме до нуля, коли $h \rightarrow 0$, тобто метод Ейлера збігається.

Слід зазначити, що в практичних обчисленнях похибки наближеного розв'язку задачі (7.1)-(7.2) за допомогою формули (7.23) оцінювати часто незручно й недоцільно. Незручно тому, що треба спочатку обчислити сталі K і N_1 , а недоцільно, бо ця оцінка значно завищена. З розвитком і використанням сучасних ЕОМ для оцінки похибки наближеного розв'язку задачі (7.1)-(7.2) здебільшого вдаються до подвійного перерахунку і правила Рунне. Аналогічними міркуваннями, хоча і дещо складнішими, можна оцінити величини похибки наближеного розв'язку задачі (7.1)-(7.2) удосконаленими методами Ейлера і Ейлера-Коші. З цих оцінок впливатиме збіжність згаданих методів.

Справедливі такі твердження.

Теорема 7.1. *Якщо права частина рівняння (7.1) задовольняє умови теореми Пікара і нерівності*

$$\left| \frac{df(x, y(x))}{dx} \right| \leq N_1, \left| \frac{d^2 f(x, y(x))}{dx^2} \right| \leq N_2, (x, y) \in \bar{\Delta},$$

то для похибки ε_k наближеного значення y_k удосконаленого методу Ейлера справедлива оцінка

$$|\varepsilon_k| \leq \frac{1}{8} h^2 \left(N_1 + \frac{N_2}{3K} \right) \frac{(1 + hK + \frac{1}{2} h^2 K^2)^n - 1}{1 + \frac{1}{2} hK} \quad (k=1, 2, \dots, n).$$

З цієї нерівності випливає, що $|\varepsilon_k| = |y_k - y(x_k)| \rightarrow 0$, коли $h \rightarrow 0$, тобто удосконалений метод Ейлера збігається, якщо $h \rightarrow 0$, причому порядок збіжності дорівнює двом.

Теорема 7.2. *Якщо права частина рівняння (1) задовольняє умови теореми Пікара і, крім того, нерівності*

$$|f'_x(x, y)| \leq M_1, |f'_y(x, y)| \leq M_2, \left| \frac{d^2 f(x, y(x))}{dx^2} \right| \leq N_2, (x, y) \in \bar{\Delta},$$

а крок інтегрування h задовольняє нерівність $\frac{1}{2} hK < 1$, то для похибки ε_k наближеного розв'язку y_k в точці x_k удосконаленого методу Ейлера-Коші справедлива оцінка

$$|\varepsilon_k| \leq \frac{h^2}{12} \left(\frac{N_2}{K} + 3(M_1 + MM_2) \left(\frac{1 + \frac{1}{2} hK}{1 - \frac{1}{2} hK} \right)^n - 1 \right),$$

з якої випливає збіжність методу, причому порядок збіжності дорівнює двом.